

Валентина ПРУС
ФІЛОСОФ ПРАДАВНЬОГО ПОЛІССЯ

*Життя стрімке й велике, як епоха,
І кожен в нім чи злодій, чи трудар
Ми не свої – усе у нас від Бога,
У тому розрахунку й божий дар
М. Никончук*

Час іще напише деталізований життєпис видатного учено-діалектолога, невтомного дослідника Полісся, більш як півтисячі населених пунктів якого виїздив та виходив своїми ногами і говірку кожного села легко міг відтворити. Ми ж означимо деякі стежки та дороги цієї унікальної людини – професора М. В. Никончука, доктора філологічних наук, незмінного багаторічного завідувача кафедри української мови Житомирського державного університету імені Івана Франка (тоді педінституту), відмінника народної освіти, Заслуженого працівника народної освіти України.

У певний час у певному місці Земля народжує знакові постаті, життєво необхідні для того народу. Саме такою людиною і був М. В. Никончук.

Словечансько-Овруцький кряж... Стародавнє поліське село Листвин... На цій дивовижно красивій землі віднайдено унікальні реліктові рослини: дуб скельний, сосна Фоміна, рододендрон жовтий¹, або азалія понтійська, чорна карликова береза. Зачаровує своєю красою грім-дерево – рослина з тонким і сніжним ароматом², яка цвіте ясным фіолетовим кольором ще зимою, коли лютують стужі, назва якої дихає поетикою і старовиною. Грім-дерево росте й на садибі Никончуків у Листвині, а племінниця Наталія подарувала таке саме незвичайне деревце і нам – посадила його на подвір'ї університету. Знайдено також унікальний мінерал рожевого кольору - пірофіліт, що має високу вогнестійкість, а тому його називають незгаркаменем (так називається і збірка поезій М.В. Никончука).

Нещодавно ми нарешті побували там на цій благословенній землі, у гостині в родині брата М.В. Никончука – Олександра Васильовича. Були вражені, бо наче побачили живого професора Никончука: такий схожий Олександр Васильович на свого рідного брата. Талановитий по-своєму учитель географії місцевої школи, Олександр Васильович так само, як і його брат, має безліч обдарувань: прекрасний господар, великий у щоденній праці, грає, складає музику (наприклад, гімн школи), організатор шкільного хору і,

Спогади ✍

¹ Костриця М.Ю. Еколого-географічний словник-довідник Житомирщини. – Житомир: М.А.К. ЛТД, 1996. – 199 с. – С. 170.

² Грабовський В. Грім-дерево. Поезії. – К.: «Молодь», 1979. – 80 с. – С. 67.

найголовніше,— засновник краєзнавчого музею, де зібрано чи не всі унікальні експонати тієї дивовижної землі.

Зворушливо було ходити тими стежками-дорогами, з висоти Словечансько-Овруцького кряжа, частини Українського щита, бачити безкраї обрії, широчінь поліської низовини – усю красу рідного Полісся, що видавалося центром Всесвіту. Саме ця унікальна земля дала нам такого моноліта — М. В. Никончука, щоб він виконав свою велику місію – зібрав її скарби – поліські говірки.

Перше знайомство чи не всіх членів кафедри української мови з Миколою Васильовичом, чоловіком невисокого зросту, кремезної статури, з гордо посадженою головою і блакитними, як небо, очима, відбулося свого часу на лекціях і практичних із діалектології. Підкорював глибокими знаннями, ерудицією. У короткі хвилини перепочинку зачаровував нас своїми поетичними творами, різними смішними історіями, що траплялись в польових експедиціях, та, головне, розповідями про свої наукові студії – дослідження поліських говорів. Здивовано спостерігали за тим, з якою гордістю і любов'ю легко відтворював він говірки того чи того села нашого архаїчного Полісся, тоді як ми, вихідці з глибинних сіл, було, соромилися своєї мови, бо ж навкруги «великий и могучий». Він допомагав нам ствердитися як майбутнім учителям саме української мови та літератури, розправити крила й усвідомити себе носіями прадавньої мови та глибинної багатющої культури, що багатьом допомогло визначитися й зі своїми подальшими науковими пошуками.

Вражав шаленою, ледь не само знищувальною, працездатністю. «Я на роботі не рахую дні», – писав М. В. Никончук в одному зі своїх віршів.³ Упродовж усього дня аж до самого вечора він за робочим столом, де купою лежали фоліанти й море карток із його записами поліських перлин, а також його поезією. Ішов до нас і ділився своїми знахідками й відкриттями, дуже майстерно відтворював численні пригоди з експедицій, бо ж об'їздив усе Полісся, спілкуючись із людьми, докопуючись до витоків рідного слова. Захоплено розповідав про наукові та дружні стосунки з російськими ученими М.І. та С.М. Толстими, білоруськими колегами й великою плеядою наших українських діалектологів, у співпраці з якими (наради, конференції, опонування на захистах дисертацій тощо) вивисувалася постать ученого, діалектолога-польовика М.В. Никончука. Вважали за честь почути від шанованого професора слова похвали за добре виконану якусь роботу чи, наприклад, за викладання того чи того курсу сучасної української літературної мови. Небуденно, неординарно мислить, захоплює слухачів своїм інтелектом, красою логіки мислення, потужним розумом. І це все – простий, звичайний, на перший погляд,

---

³ Никончук М. Незгаркамінь. Книжка віршів. – Житомир, 1993. – 173 с. – С. 156.

колишній хлопчина з далекого поліського села Листвина, що на Овруччині.

На вогник до завідувача кафедри М.В. Никончука сходилися після трудового дня колеги, друзі та просто знайомі. Уважний господар для кожного знайде добре слово, пораду й обов'язково запросить на склянку чаю. І тоді, попри втому, лунали сміх, жарти, а то й пісня зривалася акапельно чи під акомпанемент талановитого завідувача. Іскрометний, жартівливий Микола Васильович завжди у центрі уваги.

Безмежної доброти людина, до якої можна було підійти за порадою, підтримкою у вирішенні певної проблеми, просто з якимось професійним питанням; він безвідмовно допомагав, а то й ділився останнім: усім відома історія з його другом – відомим поетом В. Грабовським.

Пригадується, як у часи становлення української, незалежної вже, держави в колах національно свідомої інтелігенції, як спалах, пролунало ім'я – Лев Силенко, «Мага Віра». «Маю обґрунтовані дані твердити, що мова України – мова аристократів світу, які нині тяжко поневолені, які нині околгоспнилися (охлопилися) і стали “щасливими” рабами, їхня мова знецінилася, ... їхня історія немилосердно спотворена...»⁴, – стверджував Лев Силенко, спираючись на потужну доказову базу. Ділилися один з одним уривками почутого чи прочитаного – це було бальзамом для наших спраглих, майже зневірених, душ. Приблизно саме тоді свідомі українці начитувалися не знаних досі відомостей про Україну, українців, їхню історію, Трипілля, походження рідної мови, її глибоку древність, нашу багатющу культуру і багато іншого. Музикою звучали для нас усіляко замовчувані славні імена М. Красуського, В. Хвойки, М. Чмихова, Ю. Шилова, М. Суслопарова, С. Наливайка, С. Плачинди, Ю. Канигіна й ін. Тож якось Микола Васильович приніс на кафедру товстезний фоліант Л. Силенка, читав, осмислював, робив виписки, захоплено ділився своїми думками з нами та своїми віршами: “...Живилися “Веди” індійські Арійською мудрістю нив”⁵. Перечитавши також і законспектувавши, ми дискутували, ішли зі своїми враженнями до студентів. Так викристалізувалося в нас, а зати́м і студентів приспане почуття патріотизму, відбувалося усвідомлення себе українцями – древнім народом, що має тяглість від аріїв (оріїв) і має право на свою вільну й незалежну державу та гідне в ній місце під сонцем як титульна нація. Ми пишалися нашим Професором, тим, що були одnodумцями та причетними до творення нашої, української, держави.

---

⁴ Силенко Л. Мага Віра. Видання Об'єднання Синів і Дочок України Рідної Української Національної Віри, 1979. – 1393 с. – С. 6.

⁵ Никончук М. Голгофа. Поема та вірші.— Житомир: «Полісся», 2000.— 170с.— С. 99.

Талановита людина талановита в усьому: Микола Васильович гарно малював, грав на баяні, писав вірші... Різномірно обдарована, творча особистість. Перед тим як писати, перечитала декілька збірок М. Никончука, в тому числі й «Незгаркамін» (1993 р.), «Голгофу» (2000). Уперше після того, коли пішов від нас: раніше боляче було ворушити спогади. Перечитала – й наче поспілкувалася з автором, причастилася з любові як енергетичної сутності, що пронизує всю його творчість. Любов до України, рідної землі, стародавнього Полісся, простої звичайної людини, поліщука, до кожної рослини і травинки та, звісно, її величності Жінки... Відчула спорідненість душ... Чого варта сама назва збірки 1993 року – «Незгаркамін»: так називають на батьківщині поета пірофіліт – давній рожевий камінь, яким славна поетова земля. Читала – й відкривала для себе іншого Никончука – філософа рідних нив і лісів, тонкого до будь-яких виявів краси, вразливого, глибокого... Він обожнював рідну природу («Яке у тебе все красиве, Боже, І я для всього захисту прошу»⁶), присвятив своє життя Слову, поліському Слову («О Грезля! Золоте поліське слово!»⁷). Поет робить глибокі філософські узагальнення («У розквіту коротке існування, Краса лишає слід лише в серцях»⁸), його хвилює прадавня історія рідного краю («Загубим пам'ять пращурів глибоких – Загинем, як мізерні племена»⁹). Ще сильніше звучать філософські мотиви у збірці «Голгофа» 2000 року, де бачимо глибинне осмислення християнства, його витоків, юдаїзму, багатьох знакових постатей в історії релігії, у житті людства, шанобливе ставлення до рідної української віри тощо.

Творча постать М.В. Никончука, визначного ученого-діалектолога, поета, глибокої, мудрої людини, світлої особистості, ще потребує осмислення й подальших досліджень.

---

⁶ Никончук М. Незгаркамін. Книжка віршів. Житомир, 1993. – 173 с. – С. 48.

⁷ Там само. – С. 55.

⁸ Там само. – С. 71.

⁹ Там само. – С. 128.